

Kommunikasjon, konflikter og aggresjon.

Aggresjon er et begrep som er en teoretisk konstruksjon, uten biologisk bakgrunn. Begrepet aggresjon omfatter et utall av atferder hos både dyr og mennesker. Av den grunn mener noen fagfolk at aggresjon er et meningsløst begrep, det blir for omfattende. Det har også vært problematisk å vise nøyaktig til de stimuli eller stimuleringssituasjoner som med stor grad av sannsynlighet alltid utløser aggresjon hos mennesker, men hos mange dyrearter er det annerledes. Hos stingsild vil synet av synet av en modell som ligner en stingsildhann, utløse aggresjon. Mye tyder på at smerte, hindring av påbegynt handling og frustrasjon kan føre til aggresjon hos mange dyrearter og mennesker. Med alle dets begrensinger er begrepet aggresjon likefullt nyttig både innenfor etologien og psykologien.

Blant etologer defineres aggresjon som en sekvens av en handling som har som primær hensikt å skade et annet individ eller gjenstand. La oss ikke dvele for lenge med definisjonsproblemet, men dersom man skader en annen uten å ville det, eller vil skade en annen uten å klare det, er man da aggressiv? Hvordan vi oppfatter aggresjon styres av våre følelser, hvordan vi tolker situasjonen og resultatene av dem. Hensikten til dyrs og menneskers atferd kan man ikke alltid være sikker på, og selvsagt kan man ikke, etter min mening, kalle åpenbare tilfeldige skader eller ulykker for aggresjon. Det å **ville** skade en annen må være noe annet!

Man skiller gjerne mellom fiendtlig aggresjon og instrumentell aggresjon. Når et individ vil skade, kalles det fiendtlig aggresjon, men når man skader for å oppnå fordel, eller status, regnes det som instrumentell aggresjon. Det er ofte vanskelig å skille mellom de to motivasjonene, man kan tenke seg at et individ vil skade en annen for å oppnå status. Det hele blir ikke lettere når man skal ta hensyn til den læringen som eventuelt ligger bak aggresjonen.

Aggresjon oppstår i forskjellige sammenhenger og man har prøvd å finne visse fellestrekk for å kunne kategorisere dem. Den norske anatomen, Kaada, har forsøkt å skille mellom nervemekanismer for forsvar, flukt og angrep. Trolig er det egne mekanismer for disse typer atferd samtidig som de kan ha en del felles. Man kan dele aggressive atferder inn på ulike måter jeg har valgt følgende: 1)hann-hann aggresjon og aggresjon mellom tisper, 2)irritabel aggresjon, 3)fryktindusert aggresjon (herunder smerteindusert aggresjon som f. eks hard avstraffelse), 4)instrumentell aggresjon (aggresjonen benyttes for å oppnå noe, ikke uvanlig hos mennesker), 5)morsaggresjon (beskyttelsesaggresjon), 6)territorieaggresjon og 7)dominansaggresjon. Tidligere var det vanlig å kalle jaktatferd, predatorisk aggresjon, i dag vet man at jakten har intet med aggresjon å gjøre. Det er dokumentert både atferdsmessig og biologisk at det er ulike nerveceller og hormoner i bruk under jaktatferd og aggresjon. Aggresjon er en sosial atferd, da handler det ikke om å skaffe seg mat.

Hann-hann aggresjon skjer mellom kjente og ukjente hanner. Ikke alltid alvorlig, men hindrer samarbeid med eier. Aggresjon mellom tispene er som regel mellom kjente og er normalt mer alvorlige.

Frustrasjon og irritasjon kan føre til aggresjon. Mange hunder kan møte andre hunder på en anstendig måte når de er løs, men utagerer når de er i bånd. Båndet hindrer hunden i å bevege seg fritt, og en kan selvfølgelig tenke seg at mangel på bevegelsesfrihet gjør hunden så usikker at den begynner å vise frykt. Selv om mange hunder ønsker å trekke seg unna, virker det som om mange faktisk ønsker samhandling med den andre hunden og blir frustrert når de hindres i det. Dette er en faktor som bør vurderes når en skal kartlegge et utageringsproblem. Langvarig stress kan også føre til aggresjon!

Fryktindusert aggresjon (*noen etologer plasserer smerteindusert aggresjon fremkallet av tannverk, sykdom her*). En redd hund kan ikke få samme opplegg som en sikker som vil hevde seg! Hos noen hunder har dette startet med frykt, og etter hvert har hunden funnet ut at det hjelper å bruke aggresjon for å få den andre hunden eller det den er redd til å fjerne seg.

Jeg kan vanskelig forestille seg at hunder er så beregnende at de benytter seg av instrumentell aggresjon, aggresjonen benyttes for å oppnå noe, det er derimot ikke uvanlig hos mennesker. Selvsagt kan hunden lære seg at aggresjonen var formålstjenlig, men det er ikke det samme som de på veloverveid benytter det vi kaller instrumentell aggresjon.

Territoriell/forsvars aggresjon er beskyttelse av område, flokkmedlemmer (dyr og mennesker) mot individer som hunden oppfatter som truende. Noen deler mellom område og forsvar av individer. Enkelte har smerteindusert aggresjon med her, andre ikke! Forsvarsaggresjon er all aggresjon som fremkalles av trussel, og den kan inneholde raske angrep både hos dyr og mennesker, til tross for det, er det en annen atferdsform enn den truende og angripende aggresjon. Individets forsvarsmekanismer er høyst sannsynlig en konsekvens av dets utvikling og erfaringer.

Morsaggresjon er tispens forsvar av valpene sine mot det de opplever som truende, da holdes andre hunder borte fra valpene i inntil 3 uker. Diegivende tisper har en buffer mot dramatiske emosjoner i dieperioden, det innebærer at hun velger å bli hos valpene og har vanskelig for å bli redd og flykte.

Status aggresjon den aggressive hunden oppfatter den andres nærvær som en utfordring. Dette kan være tilfelle uavhengig av om hunden som nærmer seg viser noen aggressive eller utfordrende signaler. Mange hunder som viser aggresjon mot andre, kan omgås kjente hunder OK. I forhold til de hundene den kjenner er relasjonene avklart, mens det nettopp er usikkerheten knyttet til de uavklarte relasjonene i forhold til fremmede som er problematisk for hunden.

Maskulin seksualitet, angrep, byttedreping og forsvar anses som fikserte handlingsmønstre og følgelig artstypisk atferd. Men atferdene er ikke uforanderlige, all erfaring viser en stor individuell variasjon jo høyere opp en kommer på utviklingstigen.

Det er vanlig, blant lekfolk i det minste, å forbinde aggresjon med følelsen "sinne", en ulv på jakt er neppe "sint". Den kan ikke bare jakte når den er sulten, da vil det sannsynligvis være for sent å starte jakten. Vi må huske på at ulven lykkes i jakten bare mellom 1 av 20 eller 30 ganger den starter. Derfor har seleksjonen av ulv endt opp med dyr som jakter ofte nok til å skaffe seg nok mat til å overleve. Selv med konstant tilførsel av mat, vil gitte stimuli utløse jaktatferd hos ulv, det samme skjer med en del hunderaser!

Med andre ord: "En hund som jager en katt, er ikke aggressiv, den jakter." Samme hund kan jage en betydelig mindre hund. Det blir straks mer problematisk! Noen har kanskje opplevd en borzoi som starter jakten og "tar seg av en" miniatyrhund? I mine øyne er den ikke aggressiv!

Aggressiv eller bare litt redd?

Kommunikasjon mellom hunder blir ofte misforstått og for ofte blir enkelte hunder "stemplett" som aggressive, nærmest som om aggresjon er en "tilstand" hos individet. Hunder knurrer til andre hunder av ulike årsaker. Er den knurrende hunden aggressiv eller har den ingen andre måter å be den andre om å gå vekk, og selv få være i fred på trygg avstand?

Alle hunder trives ikke alltid like godt tett innpå hverandre, alle mennesker omgås ikke alltid like greit heller! Om "kjemien" ikke stemmer av ulike årsaker, skal man ikke da kunne be om

litt "luft" uten å oppfattes som aggressiv? Hunden knurrer, fillebikkje tenker mange, eller kanskje "født" aggressiv? Har du feber, er ikke kroppstemperaturen en sikker målemetode for å si hva som feiler deg, hva som er årsaken til feberen. Man kan ha langt framskreden kreft og være feberfri! En kan ha 40 i feber om mandagen, som skyldes influensa, og likevel være helt frisk om onsdagen! På samme måte sier knurring lite om årsak til knurringen, hvilke emosjoner som ligger bak.

Det oppstår fra tid til annen aggresjon mellom hunder, mellom hunder og mennesker på grunn av mangelfull kommunikasjon, individene misforstår hverandre. Mange hunder gir en rekke beskjeder om at de trenger mer avstand (f. eks. ved å knurre), men nei, folk klenger seg på dem og til slutt kan de bli så redde for livet sitt at eneste utvei hunden "ser" er å bite. Det skjer dessverre med hunder som står bundet utenfor butikker og ikke har fluktmuligheter. Knurringen tar ikke alltid folk alvorlig og fortsetter å klappe på hundens hode til det er for sent. Enkelte hunder er blitt straffet, tatt fra sitt naturlige språk, når de knurrer på mennesker eller andre hunder. Slike hunder kan ha erfart at det er best "å hoppe over" knurringen og bite direkte. Det er ingen ønskesituasjon. Utrygge hunder bør heller få erfare at det ikke er grunn til å være redd! Da kan knurringen opphøre, shaping kan være fremgangsmåten!

Det finnes et utall med aggressive hunder og en rekke årsaker til at de er blitt slik. Vi har vel alle hørt om den valpen som ble angrepet av leonbergeren eller var det schæferen i oppveksten, til tross for at den underkastet seg? Etter kjønnsmodningen ble den selv aggressiv mot andre hunder. Har en hund erfart at det å underkaste seg ikke fungerer, er det naturlig å prøve og feile seg frem til en annen atferd som fungerer bedre. Det kan dessverre være å angripe først.

Aggresjon og testosteron.

Det har vært vanlig å se på aggresjon i sammenheng med testosteronnivå og dominans. Den som er mest dominant vil få fortrinn i konfliktsituasjoner, og individet kan sette fysisk makt bak kravene. Forsøk viser at jo høyere man kommer på en rangstige jo høyere er testosteronnivået. Det ene påvirker åpenbart det andre. Det er slik at de sosiale erfaringer individet gjør påvirker hormonnivået. Ved et forsøk ble en aggressiv hannape satt inn i en annen veletablert gruppe av hanner. Denne nykommeren mottok ganske hurtig mye bank fra de andre. To timer etter viste testosteronnivået mye lavere verdier. Hele ni uker etter hendelsen hadde den aggressive hannapen lavere testosteronnivå. Flere slike forsøk viser det samme, og konklusjonen kan være at sosiale erfaringer påvirker de indre nevrofysiologiske prosessene. Kanskje er det slik at det høye testosteronnivået hos lederdyrene skyldes mangelen på stress, når individet synker på rangstigen øker stresset og testosteronnivået synker. Det er iallfall ikke bare genetiske stabile produksjonsprosesser som fører til individets testosteronnivå og måte å være på.

Aggresjon, arv og eller miljø?

Det er bevist, gjennom selektiv avl på mus og hunder, at det er genetiske faktorer som påvirker aggresjonsnivået. Aggressive dyr ble paret med hverandre og ikke-aggressive dyr med hverandre. Det var forskjell med henblikk på aggresjon mellom de to linjene, men dersom man lot mus fra den "aggressive-linjen", vokse opp hos den ikke "aggressive-linjen" sank aggresjonen hos dem. Miljøet er altså også viktig for utvikling av aggresjon, aggressive dyr kan bli mindre aggressive i rette miljø. Mus som er isolert fra andre mus i oppveksten og hannmus som bare vokser opp med hunnmus viser mer aggresjon som voksne. Årsaken er trolig at slike hannmus ikke for trent på samhandling med andre hannmus i sensitiv periode. Aggressive mus som vokser opp med passive mus blir mindre aggressive. Det kan være artsavhengig, men som oppdretter bør du ikke ta den sjansen!

Dersom man gir en alphadyret i en hønseflokk støt hver gang den hakker på andre dyr, vil hakkingen reduseres og alphadyret vil i løpet av 40 minutter ha sunket flere hakk på rangstigen. Flere forsøk har vist at dersom dyr straffes når de viser aggresjon, og dyret ikke kan bringe straffen til opphør, så avtar aggresjonen. Får dyret belønning når det viser aggresjon, øker aggresjonen. Med andre ord skal ikke hunden få øve på å være utagerende!

Det kan nevnes at Dr. Karen Overall i USA bare brukte 6 generasjoner for å produsere valper der hele kullet ble klassifisert som aggressivt, og det var på hunder som på forhånd ikke var kjent for å være aggressiv! Det finnes en rekke kamphunder og vakthunder som gjennom århundrer har blitt avlet frem til å vise aggresjon meget lett. I tillegg har noen av dem ingen bitthemninger, de holder fast til offeret er dødt. Slike raser blir rene "mordvåpenet" hos ukyndige eiere. Dessverre er det slik av og til at selv kyndige eiere ikke makter dem. Planlagt langsiktig avl kan bedre på situasjonen, samt meget seriøse eiere!

Selvsagt er det mange prosesser som ligger mellom den atferd som til enhver tid vises og genenes egenskaper. De genetiske forskjeller kan påvirke aggressive tendenser på mange forskjellige måter. Vi kan tenke oss at en gruppes genetiske sammensetning er slik at gruppen er mer aktiv, noe som kan føre til flere konflikter, hvilket igjen kan føre til flere aggressive handlinger. Med andre ord, aktivitetsnivået er genetisk betinget og en konsekvens av det høye aktivitetsnivået kan være mer aggresjon. Aggresjonsnivået og aggresjonsformene kan i dette eksempelet være lært. Hunder med høyt aktivitetsnivå vil oppføre seg slik at det oppstår flere konflikter og erfare at konfliktene løses "best" med aggressive handlinger!

Kort om aggresjonsteorier.

Det er forsøk som tyder på at dyr må ha erfaring i å slåss før det reagerer aggressivt når de opplever smerte. En sannsynlig forklaring er at dyr som reagerer med aggresjon når de føler smerte, har erfart at aggresjonen fører til at smerten opphører. Forsøk av denne kategori er nesten alltid utført i laboratorier, og muligheten er stor for at de samme dyrene heller ville ha valgt å flykte om muligheten tillot det. Det ville også spilt en rolle om individet var på "hjemmebane" eller på "fremmed gress" når smerten ble påført. Det vil sannsynligvis lettere føre til flukt på "bortebane"!

Kjente individer som for eksempel moren, vil neppe bli svart med aggresjon etter at hun påført avkommet smerte på samme måter som om en kullsøsken eller fremmed hadde gjort det. Med andre ord det er problematisk å hevde at smerteindusert aggresjon er noe instinktivt, reflekslignende reaksjon. At smerte kan føre til aggresjon er velkjent, og dette må man huske på dersom en grei hund relativt plutselig viser hyppig aggresjon. Tannverk kan være årsaken. En veterinær kan finne ut om hunden har tannskader. Man regner med at 10% av ettårige hunder har tannskader og 50% av femåringene. Noen av disse har betydelig smerte som forståelig nok kan føre til irritasjon og aggresjon.

Av andre interessante teorier kan nevnes "frustrasjon og aggresjonshypotesen". Tanken er at når en igangsatt handlingskjede mot et bestemt mål hindres, vil det føre til aggresjon. Jo sterkere den avbrutte handlingen var motivert, jo sterkere blir den aggressive handlingen. Tar man maten fra en sulten hund, skal man forvente mer aggresjon enn om man tar maten fra en mett hund! Aggresjon etter frustrasjon anses som en "forskjøvet" handling. Hemmes hundens aggresjon mot en annen hund, kan den forskyves over til andre individer f. eks. eier/fører.

Det har vist seg at ved en lav bomullshøst i sør-statene i USA tiltok lynsjingen av negere. Frustrasjonen over bomullshøsten førte til aggresjon mot negere. At all frustrasjon nødvendigvis vil føre til aggresjon eller at all aggresjon skyldes frustrasjon, kan umulig være korrekt, men samtidig kan nok denne forklaringsmodellen være grei nok i noen sammenhenger. Hvis en motivert handling frustreres, vil hindringen før til aktivering og

individet vil prøve en lang rekke andre fremgangsmåter for nå målet. En av disse forskjøvete handlinger kan bli aggresjon, og føreren kan bli offeret!

Etologen, Konrad Lorenz, hevdet at aggresjon er et instinkt. Aggresjonen kan utløses ved et nøkkel stimuli eller når det indre "trykket" ble stort nok uten ytre påvirkninger. Han hevdet at selv uten ytre stimuleringer ville dyr vise aggresjon etter en tid. Følgende eksempel støtter teorien om at aggresjon er et instinkt: En Muscovy-andemor vil komme en stokkandunge til unnsetning dersom hun hører ungens mishagsytringer. Denne lyden er lik de hennes egne unger gir fra seg i samme situasjon. Når Muscovy-moren ser stokkandungen, hakker hun løs på den. Hun reagerer instinktivt på ungens mishagslyder med å komme til unnsetning, og aggressivt på stokkandungens fremmede farger. Når Konrad Lorenz hevdet at aggresjon er utløp for et instinkt, forklarer han det med at i sentralnervesystemet finnes en energimengde som er beregnet på helt stereotype og arts-spesifikke handlinger og som lettest utløses av bestemte ytre nøkkel-stimuleringer. Han har også forklart hvordan slike instinkter kan hemmes, og hos mange dyrearter er det helt bestemte signaler og ritualer som sørger for å hindre andre individer å utøve aggressiv atferd. Hos hunder er det signaler som å vende hodet bort, holde ørene inntil hodet og ligne på en valp, legge seg på rygg eller det man kaller dempende signaler. Lorenz hevdet også at samhold og kjærlighet er basert på like instinktive systemer som aggresjon. Jeg er usikker på om alle autoritære hundeinstruktører er klar over det.

Det finnes også forskningsresultater som viser at aggresjon er knyttet til Y-kromosomet, og at dersom individet ligger mellom to hanner i livmoren, vil individet lettere ty til aggresjon senere i livet (Geert van Oortmerssen, Nederland). Aggresjonen er større hos den mannlige delen av befolkningen, bare se på hvem som sitter i fengsel på grunn av voldsbruk. Det kan jo skyldes at det er mer legitimt for menn å være voldelige enn for kvinner i vår kultur, men det kan også være en genetisk forklaring.

I dag er den rådende oppfatning at aggresjon ikke er en mystisk drift som må tilfredsstilles. Skulle det være riktig ville det være fornuftig at mennesker fikk avregere sin aggresjon ved å se store "doser" med voldsfilm på TV eller kino. Tradisjonell psykologi hevder at å se mye vold vil føre til mer voldelige individer, og følgelig er ikke aggresjon en drift som blir tilfredsstilt. Man ser på aggresjon som et program på lik linje med andre emosjonelle programmer arten har. Det viser seg selvsagt at dette programmet er underlagt de vanlige former for læring. Avlæring av aggresjon er ofte mulig, men det er en lang prosess. Har den aggressive atferden vært på individets repertoar i flere år, hjelper det lite å kastrere, og langvarig trening fører nødvendigvis heller ikke frem! Enkelte hunden må man bare styre, og få så mye kontroll på at man unngår å komme i situasjoner hvor aggresjonen "provoseres" frem!

Moralen er at hunder lærer av det de gjør, det betyr at de ikke skal få øve seg på å utøve aggressive handlinger fordi de da blir flinkere til nettopp det! Forskningen er tydelig på at det å utøve aggresjon og deretter oppleve positive konsekvenser, vil føre til mer bruk av aggresjon! Den som vinner et slagsmål, blir flinkere til å slåss og vil sannsynligvis benytte den atferden hyppigere! Forebygger man, vil det være mer fornuftig og mye enklere enn å avlære aggressivitet. Tro meg på det!

Av Nils A. Johannessen.

Kilder: *Læringsspsykologi; Frode Svartdal og magne Arve Flaten, Ad Notam Gyldendal 1998*
Vold og konflikter hos dyr og mennesker: Tore Bjerke, Tapir forlag 1984.